

Fragmentos manuscritos hebraicos del Arxiu Municipal de Girona sobre enfermedades genitales y sus remedios: edición, traducción y glosario*

Christa Casals Stenzel**

Institut d'Estudis Nahmànides, Girona

Estudio de varios fragmentos manuscritos que contienen textos médicos y farmacológicos recuperados de las cubiertas de un *Llibre d'òpoques* (recibos de los pagos realizados por el clavario en nombre del concejo) del año 1380 del Arxiu Municipal de Girona. Los dos bifolios y el fragmento estudiados tratan de dolencias genitales en mujeres y en varones y de sus remedios y pertenecen al mismo manuscrito y eventualmente a un mismo autor. Los textos se han ordenado siguiendo un criterio temático con objeto de reconstruir la disposición original. El texto está en hebreo y contiene términos técnicos en lengua romance catalana (en cursiva, en la traducción), y permite elaborar un glosario de farmacopea de gran valor lingüístico e histórico, además de aportar información sobre su pronunciación.

PALABRAS CLAVE: medicina; judaísmo; historia; siglos XIV y XV; farmacopea; Galeno; enfermedades del útero; enfermedades de los genitales masculinos; lengua catalana; manuscritos hebreos; Cataluña.

HEBREW SCRIPT MANUSCRIPT FRAGMENTS FROM THE MUNICIPAL ARCHIVES OF GIRONA ON GENITAL DISEASES AND THEIR REMEDIES: EDITION, TRANSLATION AND GLOSSARY.— Two bifolios and one fragment from among the fragments of medical and pharmacological texts found in the binding of the *Llibre d'Àpoques* (containing the receipts of payments made by the *clavario* on behalf of the municipal council) dating from 1380 from the Municipal Archives of Girona, are analyzed because of their linguistic and historical value. The writing and the presentation suggest that they share the same author. Relying on content details, the author presents a probable arrangement of the pages' original order. Many of the botanical terms are given in the Catalan language (they appear in the translation in cursive letters). The rendition of the Catalan words in Hebrew letters enables us to know their pronunciation at the time.

---

* Agradezco a Joan Boadas, director del Arxiu Municipal de Girona por facilitarme los documentos necesarios para llevar a cabo este trabajo y sobre todo a Sílvia Planas, directora del Institut d'Estudis Nahmànides por la gran ayuda y el tiempo que me ha brindado. Extiendo el agradecimiento a los evaluadores anónimos de *Sefarad* por sus comentarios.

** christa.casals.wiesner@web.de

KEYWORDS: Medicine; Judaism; History, 14th-15th Centuries; Pharmacopea; Galen; Diseases of the Womb; Diseases of Male's Genitals; Catalan Language; Hebrew manuscripts; Catalonia.

El reciclaje de material manuscrito e impreso en desuso para la encuadernación de libros ha sido una práctica recurrente hasta nuestros días. Los materiales recuperados de las cubiertas de manuscritos han abierto nuevas perspectivas en la investigación de la cultura judía medieval con la incorporación de nuevos textos hasta ahora desconocidos.

Así ocurre con los restos de un manuscrito que contiene varios capítulos sobre el tratamiento de enfermedades genitales de varones y mujeres y que se conserva entre los fragmentos recuperados en los fondos del Arxiu Municipal de Girona. Se trata de los restos de un compendio médico hallado en las cubiertas de un *Llibre d'èpocas* correspondiente a 1380. La serie documental de libros de épocas está relacionada con la administración municipal. Las épocas eran recibos de los pagos y transacciones del clavario en nombre del consejo municipal. La fecha del libro no implica que el manuscrito hebreo fuera anterior a 1380, puesto que la encuadernación se realizó después de esa fecha.

Del material hallado he elegido dos bifolios (núm. 23 y 27) y un fragmento que contiene las últimas cuatro líneas de otro folio (núm. 31b 2v), y ello por la coherencia temática que presentan, pues el contenido está relacionado con el tratamiento de enfermedades y problemas genitales de mujeres y hombres.

En el estado actual de la investigación me ha resultado imposible reconstruir el manuscrito en su orden original. Solamente el fragmento 31b 2v nos indica a pie de página el lema del asunto que se trata al comienzo del folio siguiente: **לכאב האם** 'Contra el dolor de la matriz', y que encontramos en el fol. 23b r.

Los textos transcritos corresponden a nueve páginas, de las que únicamente cuatro, las correspondientes al bifolio núm. 23 se conservan íntegramente. El trazado de la escritura es regular, y corresponde a una semicursiva hispano-judía de los siglos XIV y XV. El número de líneas por página, 29, es también regular. Los dos bifolios tienen las siguientes medidas: 290 x 195 mm (23), y 285 x 180 mm (27), y el fragmento 31b aparece recortado (150 x 50 mm). El orden de los folios que he seguido

en la transcripción de los fragmentos es el siguiente: 27b r, 27a v, 23a r, 31b 2v, 23b r, 23a v, 27a r, 27b v y 23b v.

Los cinco primeros fragmentos tratan de asuntos ginecológicos, interrumpidos a la mitad del fol. 23b r para iniciar un capítulo מכאב הכליות 'Sobre el dolor de los riñones'. Los últimos cuatro folios se refieren a dolencias genitales masculinas. Cada tema aparece precedido por un título escrito con trazado más grueso.

Otros textos no incluidos en este artículo tratan de problemas oculares, intestinales, cardíacos y de la circulación de la sangre etc., pero no son tan extensos como los elegidos.

Tampoco me ha sido posible identificar dichos fragmentos con ningún otro texto publicado, y no podemos determinar de momento su autoría, ni su título, a partir de la evidencia textual interna de los fragmentos recuperados.

Se trata de una obra de carácter heterogéneo, de medicina empírica que sería usada por un practicante judío. Junto a la descripción de la dolencia, o al final del remedio o del medicamento compuesto, se indica la forma en la que este debía ser administrado. El estudio de la medicina judía medieval ha experimentado un impulso importante en las dos últimas décadas, con la publicación de nuevos textos¹, y los fragmentos que presento aquí tienen un doble interés, científico médico-farmacológico y lexicográfico.

Ofrezco a continuación una transcripción y una traducción del texto, dejando para el glosario final las anotaciones lexicográficas (relativas tanto a la botánica y mundo animal, como a los términos médicos y pesos y medidas). He aprovechado para señalar en cursiva términos que aparecen en romance en escritura hebraica, además de algún tecnicismo (pesos y medidas, etc.) hebreo. He añadido a la edición del texto hebreo una puntuación moderna para facilitar su lectura. Las referencias bibliográficas completas del glosario aparecen en la lista que le precede.

---

¹ Gerrit BOS, «On Editing and Translating Medieval Hebrew Medical Texts», *JQR* 89 (1998), 101-122.

TRADUCCIÓN

[27b r] [...] ¹ *sarcocola* ² [...] ² otro remedio: Coge cáscara de granadas [...] ³ y limpia el lugar siempre que [...] ⁴ coge una hierba llamada *erba ru[bia]* [...] ⁵ y beberá el zumo cada día y estos y [...] ⁶ por esto hará de ella un emplasto [...] y [...] ⁷ y la fisura causada por un salto. Y ha de vigilar de beber agua de caldo y de [...] ⁸. Y es beneficioso para esto un baño de vapor, para las entrañas que salen ³, llamadas *bodel* ⁴ [...] ⁹ [...] el vientre: Coge *segell* [de Salomó] y hiérvolo en agua [...] ¹⁰ [y trata] la dolencia siempre por abajo con un recipiente hecho a propósito. Otro remedio: Coge 10 [...] ¹¹ y tritura y haz un emplasto [que pondrás] sobre los testículos, o [prepara] una bebida y sanará.

¹² **Sobre la menstruación:** Cuenta Gale[no] ⁵: [abandonaba] una enfermería [...] ¹³ cuando vi a una mujer [...] que se le había interrumpido su menstruación cuatro meses y se había debilitado ¹⁴ mucho y le faltaban las ganas de comer y cuando vi lo que expulsaba, [ordené] una sangría durante 3 días: ¹⁵ en el primer día se le extrajo una *litra*, en el segundo una *litra*, y en el tercero una *litra* [...] y después con una medida ¹⁶ más pequeña, y que volviera a comer su misma dosis. Y también es útil para la fertilidad de las mujeres *calement* del desierto.

[27a v] [...] ¹ [...] *calement*: [...] ² [...] añade 4 dracmas de *escamonea* ³ [...] dr[acmas] y media de *casia*, *sabina*, ⁴ [...] mezcla con jugo de *api*, y haz ⁵ [...] será enjuagado este pesario. ⁶ [...] *genciana*, solidago, mirra y mezcla con hisopo, *ireleos* ⁷ [...] como estos, *calement* y miel de *safco* [‘saúco’]. ⁸ [...] estos con aceite de rosas o con aceite de iris a fin de que no se produzcan ⁹ [...] llagas o tumores ahí. También se le calienta de esta forma: aceite de ¹⁰ [...], aceite de *sambuc*, aceite de *melilot*, *casia*, *anís*, *arodnico* [‘barba de Arón’], *irios* [‘lirios’], *calement* ¹¹ [...] y semejantes, bien sean alisados, bien sean prensados o atados y todos juntos cocidos en agua. ¹² [...] mézclense, séquense y caliéntese a la mujer con ello. Y así, si la mujer se sienta sobre todo esto ¹³ [...] hervido en un puchero, el vapor que penetrará en su interior será bueno para ella.

¹⁴ **Para impedir un embarazo:** Coge el diente de un niño que esté a punto de caer, y mételo en una copa de ¹⁵ plata antes de que caiga a tierra y cuélgalo sobre la

² Goma aromática amarga, usada para curar heridas.

³ Se refiere a una hernia.

⁴ Este término está vocalizado, por eso *bodel*, en cat. *budell* ‘intestino’.

⁵ En *Trotula*, 67 se cuenta el mismo acontecimiento, pero ahí son nueve meses en los que la mujer no tenía la menstruación, y se especifica de qué parte del cuerpo se ha de extraer la sangre.

TRANSCRIPCIÓN DE LOS FRAGMENTOS

27b r [...] 1 [...] סרקא קול]ה [...] 2 ד"א קח קליפת רמו[נים] [...] 3 וירחוץ אותו המקום תמי[ד] [...] 4 קח עשב נהקרא ארבא רונ[ביא] [...] 5 וישתה המיץ בכל יום והם והע[ן] [...] 6 לכך יעשה ממנה תחבושת [...] 7 מלדלג ולהפרץ וישמור משתות מי מרק ומ[ן] [...] 8 ועזר לזה אשטובה למעי היוצא שקורין ב[ד]יל [...] 9 הבטן, קח שגל ותרתיה אותה במים [...] 10 החולי תמיד מתחתיו בכלי העשוי לכך. ד"א קח י' [...] 11 וכות ואשה ת[חבוש]ת על הביצים או לשתות וירפא.

12 **מהנדות:** אמר גלי[נוס] ו[נאפס]יק אפירמריא [...] 13 ראיתי אשה [...] אשר נפסקו פרחיה ארבעה חדשים ינרזו פני[ה] [...] 14 מאד והפטירה חפץ המאכל, וכאשר ראיתי את הוצא [...] 15 בראשון הוצאנה לה ליטרא ובשני ליט' ובשלישי ליט' [...], ואחר כן בשיעור [...] 16 מועט ושבה בורתה למתכונתה. וגם [יועיל] לפרחי הנשים קלימנט מדבר

27a v [...] 1 [...] קלימנט: [...] 2 תורבי ד' דר' אשקמו[ניאה] [...] 3 דר" וחצי קשיא שבינה [...] 4 תמזוג במיץ אפי ותעשה [...] 5 נשטכל' זהו מוך. [...] 6 א[ר]א גנסיאנה, אלום, מירא ותמזוך² עם אזב, איריליאוש [...] 7 א כאלה, קלימנט ודבש די ספקו. [...] 8 הם עם שמן ורד או עם איריליון בעבור שלא יולד [...] 9 הב[י]אה נגעים או צמחים שם. גם נחמם אותה כן: שמן [...] 10 א[ר]א שמן שמבוק, שמן מלילוד, קשיא, אניס, ארונידקו, איריוש, קלימנט, [...] 11 דו[מי]הם או פושטים או לבודים או מחוברים יחדות בשלם במים [...] 12 בלל בהם הספיג ותחמם האשה במ. וכן אם האשה [תשב] על [כל] אלה [...] 13 ובושלים בתוך הכלי אש העשן יכנס בפניה טוב לה.

14 **למנוע מהריון:** קח שן הנער בתחלה נפלה ותן אותה בכוס [...] 15 הכסף קודם שתפיל לארץ ותתלה על אשה וימנע מן הריון. אחר [...] 16 לנ[תנה] רואת ארנבת על האשה וימנע מן ההריון.

¹ נשטף
² תמזוג

mujer e impedirá el embarazo. Otro ¹⁶ [remedio]: Póngase excremento de conejo sobre la mujer e impedirá el embarazo.

Para provocar la menstruación

[...]

^[23a r] ¹ Coge *marrubi* blanco y cuécelo con vino blanco en una olla nueva y se sahumará a la mujer ² con esto durante el tiempo siguiente: 3 días, 3 veces cada día o durante 3 noches, y esto es provechoso ³ para la concepción.

Un **pesario** que hace maravillas: Meterá un poco de las hierbas del acoro ⁶ ⁴ que se encuentra entre las acequias y es como el abrojo ⁷, y se limpiará la matriz de todo humor malo y vendrá su menstruación en una noche y se restablecerá.

⁶ **Para que le venga su menstruación:** Coge *rada* ⁸, semilla de ruda, y añade triple cantidad de vino bueno y dáselo a beber ⁷ y le vendrá la menstruación.

Un pesario para la mujer a fin de que le venga pronto la menstruación: Coge *marrubi* ⁸ masculino, machácalo bien, y la misma cantidad de leche de oveja, bátela y mézclala con ⁹ la hierba y echa todo en un bañera de vapor de cobre, o de otra forma, sumergido en agua, ¹⁰ ponlo debajo de las ascuas hasta que esté cocido, y expulsará en gran cantidad las impurezas que se hayan formado. ¹¹ Y mete lana que no [quede] empapada, e introdúcela en el útero y saldrán todas las heces malas ¹² y los gases que causan hinchazón y dolor. **[Esto] está comprobado de boca de un sabio.**

¹³ Otro remedio: Désele de beber zumo de cebolla. Otro [remedio] bien desecativo: Mete ascuas ¹⁴ en una olla grande nueva y pon sobre ella [...] e incienso, y sobre todo su vapor secará su enfriamiento. ¹⁵ Póngase en pie sobre su bastón, como [si tuviera] sus piernas débiles por el reuma, ¹⁶ [cuidando] que no se esfume el vapor. Ha de hacer esto durante 3 días y sanará. Y ayuda a la flor ⁹ ¹⁷ *aršemiša* hervida con harina de cebada; que repose seguidamente; o maja su raíz ¹⁸ y dale de beber su zumo con buen vino blanco. Y está escrito y seleccionado que fácilmente se la limpiará. ¹⁹ O coja la hierba cocida con jugo de *fenigrec*, májalo todo junto, unta lana y la calmará.

⁶ *Acorus calamus*.

⁷ *Tribulus silvestris*.

⁸ La palabra aparece sin la primera vocal.

⁹ Menstruación.

להביא נדות

[...]

קח מרובי לבן ובשלהו ביין לבן בקדרה חדשה ותקבל האשה כל העשן¹ 23a r
באותו מין אז: ג' ימים, ג' פעמים בכל יום או בג' לילות, וזה מועיל³ להריון.

מוך טוב מאוד להפיא: יביא שום צער מעשב אפראסא⁴ הד[...]. והיא עומדת בין חריצי המים כמו אברה היא,⁵ וטהר האם מכל ליחה זרה, ויביא נדותה בלילה אחת ותקבל הרפוי[ה].

להביא נדותה: [ק]ח רדא זר³ רודא ושים שם שליש מין טוב ותשק[ה]⁶
ותבא נדותה.⁷

מוך לאשה להביא לה נדות תכף: קח מ[רובי]⁸ זכר וכוש⁹ אותו היטב ובמדתו חלב כבש וכוש אותו ובלול אותו עם⁹ העשב ושים הכל תוך אשטופה של [קברי] או אחרת טבולה במים,¹⁰ ושים תחת הגחלים עד שיהיה אפוי והוציא וע[שה] נדות למדת המרבע¹¹ ושים תוך צמר לא טבול ושים ברחמיה ויצאו כל הצאות הרעות¹² והרוחות הנפוחות והכאבות. [...] **שישק ובדוק מפי חכם.**

¹³ ד"א השקה מיץ בצל. אחר שטובה יבשה' קח גחלים¹⁴ בקדרה גדולה חדשה ותן עליה [...] ולבונה ועל שלויאה יבשה הקרה¹⁵ תעמד על רגליה על רגליה על משענתה ותרצוץ שוקיה כמו שיגדון¹⁶ שלא ילך העשן לאבוד זה תעשה ג' ימים ותרפא ואודר פרי⁵ 17 ארשמיאש⁶ מבושלת עם קמח שעורים ותניח למטה או תכתוש שרשה¹⁸ ותן לה לשתות מיצה ביין לבן טוב ומחובר ומובחר ובנקל יטהריה.¹⁹ או תקח העשב מבושלת במיץ פניגריג וכתוש יחד ותטוח צמר ותנוח לה.

³ זרע⁴ כתוש⁵ פרה⁶ פרה

Figura 1. © Arxiu Municipal de Girona [= AMGi], Col·lecció de documents hebreus, HB27b r.

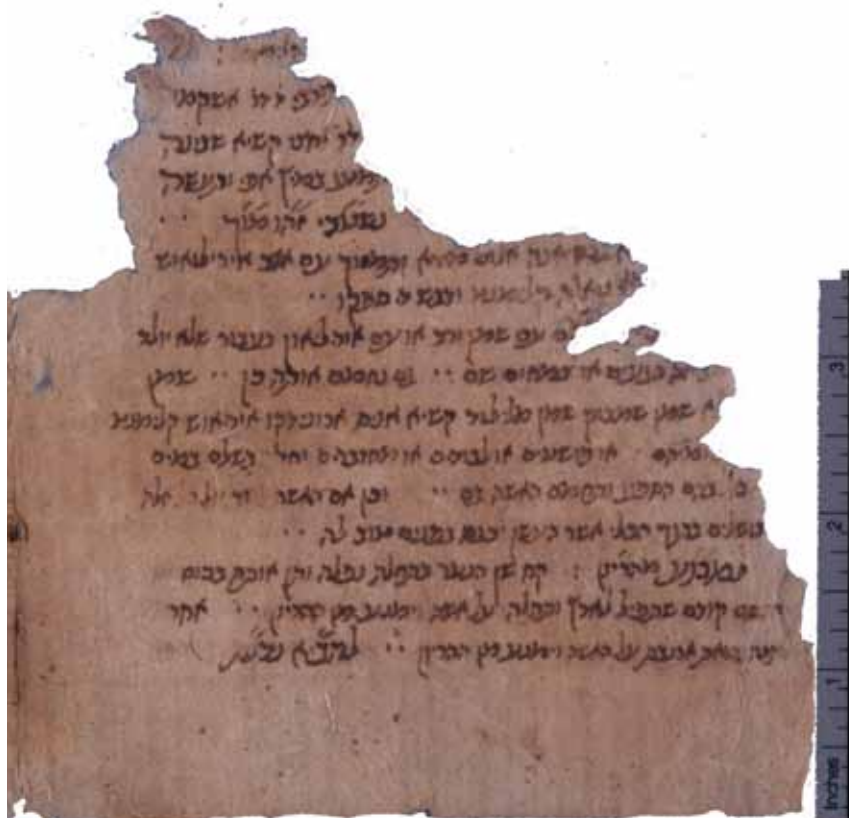

Figura 2. © AMGi, Col·lecció de documents hebreus, HB27a r.

²⁰ **Una pócima** de anacardo que incrementa la memoria y aumenta el saber y el ingenio ²¹ y aleja la amnesia. [...] rompe la fuerza de la flema, fortalece el estómago y es provechoso ²² para todos los miembros que estén fríos. Hay que asegurarse de guardarse de todas las fuerzas ²³ del frío, y es de gran provecho, y el corazón además mejora. Y este proceder es bueno. ²⁴ [...] coge jengibre, *màstec*, galanga, canela, *espíc*, *anís*, el peso de 9 ²⁵ *peso melgoires*, cada uno con un peso de escila, que es un jugo de hierbas que comen ²⁶ los camellos, anacardo, es decir *anacard[i]*, y utiliza solamente el jugo y [...] ²⁷ cogerá pinzas candentes y tratará con ellas hasta que salga [...] [coge cuatro] [...] ²⁸ [...] y con las cosas hermosas: coge *ment*, cuyo nombre es [...] ²⁹ [...] *peso*, incienso [...], *cardamomo* [...].

[...]

^[31b 2v] [...] ¹ [...] cuatro mujeres estériles: Sara, Rebeca y Raquel y L[ea]. Esto abre el útero de tal mujer ² en tal noche y así sea la voluntad del Señor de los ejércitos para contigo, Amén, Amén. Y yacerá su marido con ella ³ y quedará encinta. Otro remedio: Coge estómago de conejo y bébalo el hombre y la mujer con vino a la hora de acostarse ⁴ y vigilarán la higiene durante 15 días, y si el conejo es macho, engendrará un varón y al revés.

[reclamo:] **Contra el dolor de la matriz**

^[23b r] ¹ **Contra el dolor de la matriz:** ² Coge *romani[no]* y *poliol* e higos secos, una porción de *rubia*, *anís* y semilla de hinojo ³ y cuece todo con vino blanco, y bébalo y sanará.

Sobre el dolor de la matriz y su localización: ⁴ Para la matriz bien haya salido o bien no haya salido (de su lugar), coge una hierba llamada *lešcodinš*¹⁰ que crece ⁵ en los jardines o en el campo, cuya hoja es amarilla y hallarás de esta hierba dos tipos: el excelente ⁶ junco que es liso, y coge el vegetal y cuécelo bien [atado] con un cordón de hilo de lienzo que no ⁷ esté cocido ni mondado y remueve el vegetal hasta juntarse lo de arriba con lo de abajo, [hazlo] dos o 4 [veces], y después ⁸ se sahumará la mujer por abajo dos veces al día y esto lo hará [durante] tres días y sanará. Esto ⁹ es de comprobada eficacia. Y a continuación hágase un unguento: Coge ajenuz y machácalo ¹⁰ y extrae de él el jugo. Y toma grasa de gallina blanca y ponla en un recipiente sobre el fuego y caliéntala ¹¹

¹⁰ Voz no identificada.

מַרְקַחַת בלאדור הגדיל הגרסא ויוסיף הדעת והשכל²¹ ותסיר השכח[ון
 [...] ותשבר כח הליחה ותחזק האסטו⁷ ותועיל²² לכל איברות אשר יהיה בהם
 הקור ויהיה מובטח ששמור מכל ה[ח]זק²³ קרירות ותועלת הגדולה ויפתח לבו
 באולם, וזה מעשה טוב.²⁴ [...] קח זנגיבילה, משטיג, גרנגל, קנילא, אשפיק,
 אניז, משקל ט'²⁵ פשו מלגורש, כל אחד ואחד במשקל אשקיל, הוא השקוי
 [?] עשב שאוכלין²⁶ הגמלים: בלאדור הוא אנקדרי⁸ ולא ישים כי אם המיץ
 [...] כבד [...] יקח מלקחים מלבנות באש ויעשה בהן עד שיצא [...] ²⁸ [...] [...] ועם הדברים השפרים: קח מנט, שמו [...] ²⁹ [...] פשו, לבונה [...] קרדמומו
 [...]

[...] ¹ [...] ^{31b 2v} א: ארבעה עקרות: שרה, רבקה, ורחל ו[לאה]. הוא יפתח
 רחמה מהאשה הזאת² בלילה הזה וכן יהי רצון מלפניך ה' צבאות אמן אמי.
 וישכב בעלה עמה³ ותקר. ד" קח קיבת ארנבת וישתו האיש והאשה עם יין
 בעת שכבם⁴ ושמרו ממ[רחץ] טו"י ימים ואם הארנבת זכר לזכר תלך⁵, וההפך.

לכאב האם

לכאב האם:¹ ^{23b r} קח רומני[נו] ופוליול ותאנים צמוקות וחלק רוביא,
 ואניס, וזר[ע] שומר³ ובשל הכל ביין לבן ותשתה ותרפא[ה].

מכאב האם ומקומה:⁴ לאם בין יוצאת בן אינה יוצאת קח עשב הנקרא
 לשקודינש והוא יוצאת⁵ בגנות או בשדה והעלה שלה ברוג ותמבא מן העשב
 הזה משני מנין: והחשוב⁶ הקנה שלו חלק, ויקח העשב ויבשל אותה יפה עם
 תקות חוט מפתן שאינו⁷ אפוי או מקנבי והפוך העשב והתקוה¹⁰ מלמעלה
 למטה, פעמים או ד', ואחר⁸ כך תעשן האשה מלמטה ב' פעמים ביום, וזה
 תעשה ג' ימים וירפא¹¹. וזה⁹ בדוק ומוני¹² ומנוסה. ואחר כך יעשה משיח וקח
 אישנץ ושחוק אותו.¹⁰ והוציא ממנו המיץ וקח שומן תרנגולת אָלִיבָּ ותשים

⁷ אסטומאק

⁸ אנט קרדי

⁹ תלד

¹⁰ בהתקוה

¹¹ ירפאה

¹² ומונסה

Figura 3. © AMGi, Col·lecció de documents hebreus, HB23a r.

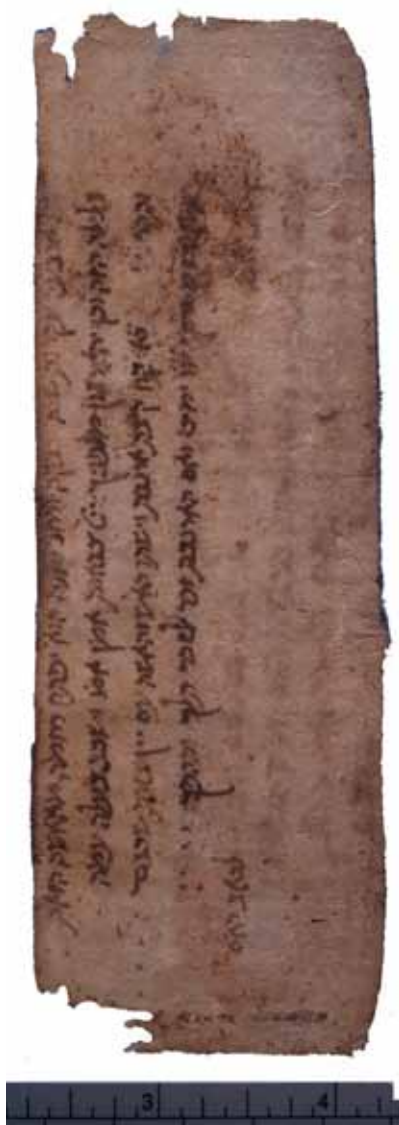

Figura 4. © AMGi, Col·lecció de documents hebreus, 31b 2v.

hasta que esté derretida y añade un poco de cera, un poco de *bori*¹¹ que es llamado ₁₂ *sarcocola*, un poco de *màstic* y un poco de alcanfor, y machaca todo esto excepto la cera y mezcla ₁₃ con el vino de ajenuz y con zumo de fenogreco, y unta la matriz por dentro y se absorberá la matriz si esta ha salido, ₁₄ y su vientre se volverá liso de abajo hacia arriba y se curará la matriz y volverá a su sitio. Y esto haz ₁₅ después, un sahumero de hierbas, una vez se sahúma por la mañana y una vez por la tarde durante cuatro ₁₆ o cinco días y sanará con la magnanimidad del Señor. Y si no puedes extraer el jugo del ajenuz, mezcla ₁₇ con el vino agua y esto es de comprobada eficacia.

¹⁸ **Sobre el dolor de los riñones.** ¹⁹ Y estos [son]: El colon se desplaza a causa del dolor de los riñones. Si el dolor de los riñones persiste y no viene de otro ₂₀ lugar, y el colon se mueve de un lado a otro, [hay] un remedio. Es conveniente para él darle leche de burra ₂₁ con dragontea, y leche de cabra, que es buena [...] y comerá *cocorbita* [‘calabaza’] y *malva*, *bortolaiga*. ²² Y se preparará una lavativa con jugo de *cocorbita* [‘calabaza’], *verdolaga*, una porción de *sil-li*, *viola*, ²³ *regalèssia*. Si por casualidad encontraras terebinto, mézclalo con aceite de *violad*, aceite de clemátida flámula, ₂₄ aceite de almendra. Y si el dolor es accidental, ₂₅ coge aceite de laurel, aceite de *anet*, *camomila* y semejantes [...] y jugo de ₂₆ hierbas como mirra, *api*, *camomila*. Y dice Galeno sobre la pérdida de sangre a causa del dolor ₂₇ de los riñones, que es muy bueno [...], ₂₈ mijo es provechoso para los riñones y para el intestino [...] deshace el cálculo y esto es efectivo contra el dolor de riñones, ₂₉ [...]

[...]

[23a v] ¹ o para curar un escroto viejo: [coge] granos de mijo y *api* cocido sobre las brasas y machacados con mantequilla y fája[lo] ₂ por debajo del vientre y orinará. [...]. Otro remedio: una unción con aceite de laurel, *marsiatón*¹² y *aragón*¹³ ₃ en la parte de debajo del vientre. Otro remedio: Coge *agaric* –un cuarto de siclo– y móndalo y fluirá ₄ la orina y se calmará el dolor de los riñones y se estabilizará su presión al estimular la orina. ₅ Se dice que son las bayas del *anagall* las que destruyen el cálculo, y las legumbres hacen que se destruyan los cálculos y eli-

¹¹ Podría tratarse de *borago officinalis*, un sustituto regional para la sarcocola de Africa.

¹² Voz no identificada. Podría tratarse de una palabra compuesta, ver glosario s.v.

¹³ Se trata de un compuesto, cf. *Trotula*, 125.

בכלי על האש ויחמם¹¹ אותו עד שתהיה נמוח ותשים בו מעט שעוה ומעט בורי הוא הנקרא¹² שרקא קולא ומעט מאסתיג ומעט כפרי וכל זה תשחוק לבד השעוה ותבלול¹³ עם היין אישנץ ומיץ האלבי ותמשח האם בתוכה ו[מצ] יץ אם היא יוצאת¹⁴ ותחלוק בטנה מלמטה למעלה ותעלה האם ותשוב למקומה. וזה תעשה¹⁵ אחר שתעשן מן העשב פעם אחת שתעשן בבקר ופעם אחת בערב ד' [ימים] או ה' ימים ותרפא בגי' ה'¹³, ואם לא תוכל להוציא המיץ מן האישנץ הוביא¹⁷ עם יין א[ות]ם מים וזה בדוק ומונסה.

מכאב הכליות:¹⁸ והאלו והאילאון מתפרד מכאב הכליות כי כאב הכליות עומד אינובעי ממקום²⁰ אחר, והאילאון הולך הנה והנה. ד"א אז יאות לו לתת לו חלב חמורה²¹ עם דרגג, וחלב עזים הוא [טוב ...] ויאכל קוקורביטא ומלבא בורטוליגא.²² ונעשה לו קלישטרי עם מיץ קוקורביטא בור[טו]ליגא שיעור שלי ויאולא ר²³ ריקליציא. אי זה שתמצא מאלה תעשה עם שמן ויאולד, שמן ג[יל]סמני,²⁴ שמן שקד. ואם הכאב יהיה מקרירות [...]. קח דפנילאון, שמן אניט, שמן קמומילא, ודמיהם [...]. בקר ומיץ²⁶ העשבים כמו מרטה, אפי, קמומילא. ואמר גילינוס ע[ל] אבדת] דמא כאבי²⁷ הכליות וטוב מאד [...]. הדק [...]. אותה עם פניש יועיל לכליות ולמעו [...]. וכות האבן ויועיל לכאב הכליות²⁹ [...].

[...]

[...] או לחבוש את הוצקא זקן: הפניש, עלי אפי אפוי בגחלים וכות עם חמאה, וחבוש² למטה מהבטן וישתין [...]. ד"א למשוח עם שמן לברין ומרסיאטון וארגון³ כנגד המקום למטה מהב[טן]. ד"א קח אגריק, משקל זוז, ויקנבו ויתוך⁴ השתן וינוח הכאב הכליות: וינוחה העשויה מבשמו יעורר שתן.⁵ סיפרום הוא טרי¹⁴ אנגילי שובר האבן [והז]רעונים לבעם שוברים האבן ויסחו⁶ כאג¹⁵ הכליות. והבדקין וטהרין ויעוררים השתן ומתירין אותו. ד"א למי שלא יכול להשתין: קח קבקילש משפת הים וישרוף אותם היטב וישחוק⁸ אותו בכלי נקי וישתה כחולה ומעורב עם יין בבקר. [אם] לא [ל]שבור אבן [ולאורר] שתן ישתה הפליטונש [...]. ומתבשמים בקון [...]. ול[טבול] ב¹⁰ [...].

¹³ בגדולת השם

¹⁴ טריאה

¹⁵ כאב

minan ⁶ el dolor de los riñones. La observación, la higiene y la estimulación de la orina lo liberan [del dolor]. ⁷ Otro remedio para el que no pueda orinar: Coge *cauquillas* [‘conchas’] de la orilla del mar, y tuéstalos bien, pulverízalos ⁸ en un recipiente limpio y bébase cuando esté indispuerto mezclado con vino por la mañana. Si no se rompe el cálculo ⁹, y para estimular la orina, beba agua de rosas y perfúmesese con [...] ¹⁰ [...] los riñones, lavanda de Salónica [...] y para el hígado y el bazo *espica-*¹¹ *nard* es bueno y azafrán. Y dicen que son provechosas [¿las lentejas de agua?], es decir los *fesoles*. También es buena la semilla de ¹² hinojo y *regalèssia* y hierba de perejil para que desaparezca [...]. Una pócima coagulante ¹³ como romero [?] es buena para preparar una lavativa.

Libro de los antídotos ¹⁴ que añade [...] y unta la espalda con este jugo, y el resto de [...] aceite de *camomila*. ¹⁵ Se limpiarán y se calentarán con *espica*, *esquinant*, *anís* [...].

¹⁶ **Cuando disminuye el apetito sexual:** ¹⁷ Coge cuatro uvas, y así [...] de cordero, higos maduros [...] cocidos ¹⁸ [que] ablandan [hasta] los mismísimos huesos. Y también *naps* y habas frescas [...]. Si quiere ¹⁹ preparar él mismo este electuario, ha de combinar con las habas y materias semejantes ²⁰ una mezcla de [materias] ácidas y la *seba* fresca, el grano, que es mejor que carne fresca, ²¹ y el seso de la cabeza y la yema de los huevos, y la doble cantidad de nueces y semejantes y sanará. ²² La semilla fresca del *esquinant*, una onza de jengibre [...] con vino blanco y tinto: ²³ *cost*, *safrá[n]*, mastuerzo, semilla de ortiga, anís, semilla de lino [...] ²⁴ Una comida y un remedio apropiado para esto es por ejemplo espárrago, ²⁵ oruga, *api*, acoro y semejantes. Es evidente que las recetas sencillas como estas mencionadas ²⁶ y semejantes [...] serán provechosas para ello.

El unguento de Yoñanán de Damasco: ²⁷ Este ayuda a aumentar mucho [el deseo] del coito [...] y se lavará ²⁸ pimiento largo –40 dracmas–, [20] semilla de cebolla [...] semilla de *orenga* y semilla de ortiga. ²⁹ [...]

[^{27a r}] [...] ¹ [...] coge canela [...] de la medida para [...].

Otro remedio: *cinamom(o)*, ² [...] *safrá[n]*, jengibre, *murta*, *menta*, *calement*, *orégane*, *casia*, ³ 9 dracmas de granos de pimienta blanca o negra, *ari*, *ortiga*, quilla de clavo de especia, *gala[n]ga*, raíz ⁴ del cardo corredor, *pelitre*, *cardomom[o]* –de las raíces, y jugo de *naps* 3 dracmas, y espésalo con almendras, ⁵ envuélvelo en zumaques limpios y aclarados, *panis*– 19 dracmas y miel de *saúco*.

איה הכליות אשפיקא סלונקא [...] ולכבד ולטחול ואשפיק-¹¹ נרדי טוב וזעפרן. ושיפריש הוא נמללו ולטיגיש¹⁶ הם פזוליש. ויועיל [זרע]¹² שומר ורקליציה ו[עשב] פטרילי לסוף [...] ומרקחת הק[ריש]¹³ כרומנינו טוב להפשיר קליסטרי.

[...] **ספר אנטידושא**¹⁷ דמקולב [...] וימשח גב עם מיץ זה, והשארית [...] שמן קאממילא.¹⁵ מוטלין ויתחמם עם אשפיק, אשקינטט, אניזו ... מ...].

ממעוט המשגל¹⁶: קח ד' עונב¹⁸, וכן [...] [השה מצמלים [מוחלים [... מם מבושלת]¹⁸ [נמוח עצות עצמות. וכן נאבש והפולים מולדים [...]. שרוצה להזמין עצמו למלאכה הזאת וערב עם הפלים ודברים דומיהם²⁰ למזוג הקריסות והסיבה המולידה הזרע הוא המוחכל כמו בשר חדש,²¹ ומוח הראש ואודם בצים [ובשנים מבטנים] ודומיהם ותרפ[אה].²² המולידה הזרע הוא אשק[יננט [...], 'י אוק' זנגביל ימזוג [ב]יין לבן ואדום:²³ קושט, זעפרן, נשיטורט, וזרע און[רטיגא], אניש, זרע פשתן [...] יש.²⁴ מאכל אחד ורפואה אחת מולידים לזאת המאכלות] כמו אשפריג,²⁵ אורוגא, אפי, עפרסיא ודומיהם. ומאלה הדברים הפשוטים הנזכרים²⁶ דומי לק[א]שר תועיל [לזה].

מרקחת יוחנן מדמשק²⁷: זה עוזר להרבות [המשגל] מאד [...] יטבול פלפל ארוך מ' דרכי [כ'], זרע בצלים [...] זרע אורינגא [ו]זרע אורטיגא²⁹ [...].

[...]

[...] ¹ [...] ק[ח] קני[לה] וא[...]^{27a r} ממדת ל[...].

ד"א: סינאמומו,² [זעפרן, זנגביל, מראטה, מנטא, קלימ[נט], אוריגאני, קשיא,³ ט' דרי פולי פלפל לבן או שחור, ארי, אורטיגא, קריני גירופלי, גלא¹⁹, שורש אירינגי, פליטרי, קרדומומו מן השרשים, ומיץ נאפש, ג' דרכי, שישמני שקדים,⁵ אגם²⁰ באוגים מנוקים פושטיסי²¹, פניס, י[ט'] דרי, ודבש די סבוקו.

¹⁶ לינטיגיש?

¹⁷ אנטידושא

¹⁸ ענבים

¹⁹ גלנגא

²⁰ אגמן

²¹ פושטים

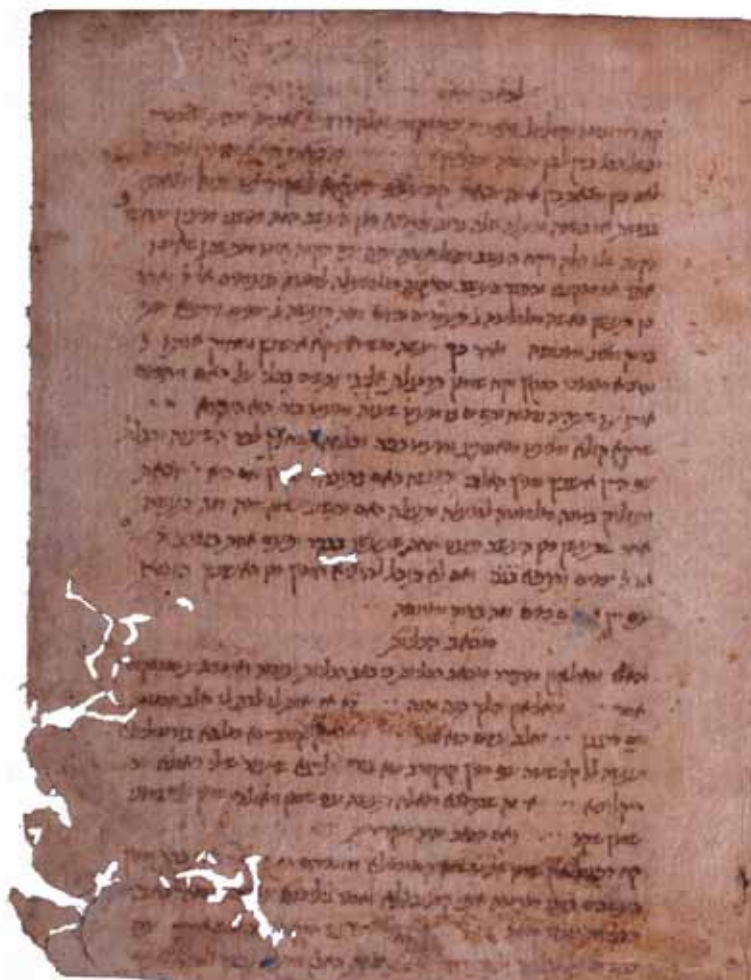

Figura 5. © AMG, Col·lecció de documents hebreus, HB23b r.

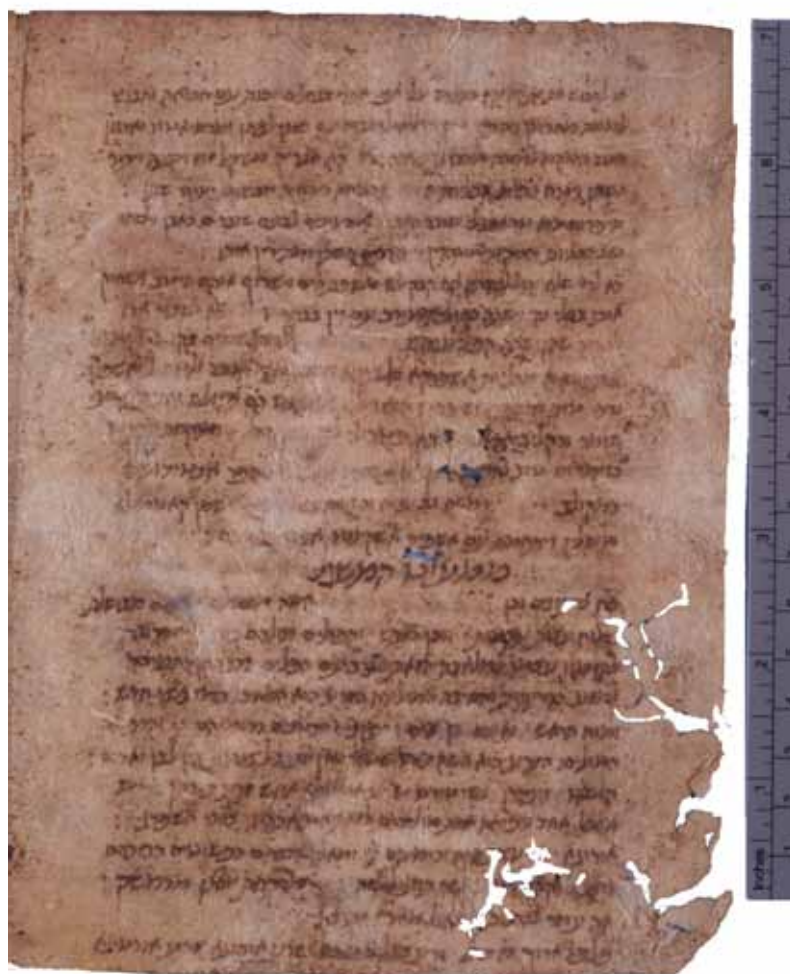

Figura 6. © AMGi, Col·lecció de documents hebreus, HB23a v.

⁶ Otro [remedio]: Semilla de lino, *anís*, *panis* aceitoso [...], *sauc*, y cardo corredor, galanga, *calement* ⁷, media dracma, y miel de saúco. También ayudará la leche de vaca y los dátiles, ⁸ harina de cebada con miel y *cinamom[o]*, clavo de especie, galanga –15 dracmas. Un sirope bueno para esto es ⁹ *murta*, *anís*, semilla de *ortigas*, *galabasi* ¹⁴, *menta*, *calement*, orégano –20 dracmas–, pasas ¹⁰ limpias –5 dracmas–; todo esto cuécelo con 12 *litras* ¹⁵ de agua hasta que se haya reducido a la mitad, y prensa[lo] y añádele ¹¹ miel como su medida en partes iguales y cuécelo de la siguiente manera: al comienzo de la cocción añade ¹² *safrá[n]*, jengibre, *galanga*, clavo de especie, pimiento largo, *cinamom[o]*, cardo corredor, ¹³ *cardomom[o]*, *cost* un peso de 4 dracmas, todo esto pulveriza y envuélvelo en un trapo. En caso de que el coito falle ¹⁴ por el calor o por la sequedad, todos los tratamientos y comidas mencionados más arriba previenen de ello. Y se le recete ¹⁵ para su alimentación leche de vaca y pescado fresco, *bleda*, es decir acelgas, calabaza y semejantes. ¹⁶ Y prepárese un recipiente apropiado con materias secas y húmedas y con zumo de *cocor[bita]*, ‘calabaza] a fin de que vuelva ¹⁷ a tener vigor. Y [si] se enfriara, repítase con una mezcla apropiada.

Sobre la prolongada erección del pene: ¹⁸ si se prolonga por esto, que no repita sin deseo y placer el coito. He aquí que el que padece ¹⁹ de la enfermedad llamada *purgisimus* ¹⁶, su causa son los gases gruesos y la flema fuerte, ²⁰ y se contagia [cuando] se adultera al principio. Y dice Galeno que todo tratamiento o alimentación aumenta [el deseo] del coito. Hay que estar al acecho de ²¹ esta enfermedad. Y para ayudarle es conveniente darle cosas distintas para cambiar y enfriar el humor. ²² Ha de ser untada la columna vertebral y [...] y el orificio y los testículos con zumo de solano y zumo de *verdolaga* ²³ y lentejas de agua y *sempreviva*. Y [si] la pasión llega al pene y le excita al placer ²⁴ del coito, coja además *opi* y *càmfora*, que son útiles para esto, con aceite de rosas a medidas iguales.

[...]

^[27b v] [...] ¹ coge hierbas amargas, la parte buena de arriba, mézclalas con agua, [...] májalas con pienso, ² no el blanco, que no se deshace bien y mezcla todo, y aplícalo sobre él [...]. ³ [Si] está desfallecido por padecer obesidad, disuelve cera juntamente con [...]. Y después de esto desaparecerá gradualmente el tumor ⁴ con

¹⁴ Cat. *carabassí* ‘semillas de calabaza’, ver DLCIEC s.v.

¹⁵ Peso romano = 358,21 gr.

¹⁶ Enfermedad venérea.

אחר : זרע פשתן, אניס, פניס שישמני, סבוק ו[איר]ינגיש, גלנגא, קלימנט
 7 חצי דר' ודבש די סבוקו. ויעזרו גם כן חלב הפרה והתמ[רות] 8 שתייתו עם
 סינאמומו, גירופלי, גלנגא, טו' דר'. אשרוב טוב לזה : 9 מראטה, אניס זרע
 [אור]טיגש, גלבסי, מנטא, קלימנט, אורגני, כ' דר', צמוקים 10 מנוקים, ה' דר'.
 כל אלה תבשיל ביב' ליט' מים עד למחצית, ותעציר ותשים 11 שם דבש כמדתו
 בשוה, ותבשל כמו כן, ובתחלת הבשול תשים שם 12 זעפרן, ז[נגביל], גלנגא,
 גירופלי, פלפל ארוך, סינאמומו, אירינגיש, קרדמומו, 13 קושט, מ[שקל] ד'
 דר', כלה אלה תכתוש לאבק ותקשור בבגד. ואם הזווג יעדר 14 בחום וביבשות,
 כל הרפואה וכל המאכל הנזכר למעלה ימנע מהם ונצוה 15 להאכילם חלב
 הפרה ודגים חדשים, בלידא, קרי שילנקא, קוקורבי, ודומיהם. 16 ונעשה לו
 תשומת כלי בדברים ק[שמים] ולחים ובמיץ קוקורי בעבור שישוב 17 בלחות
 והחום יתקרר וישוב במזג נכון.

מרוב זקיפת אמה : 18 ואם יתאריך בזה שלא ישוב והוא בלא תאוה וחפץ
 משגל הנה הוא סובל 19 החולי הנקרא פורגישימוש, והסבה ממנו הוא הרוח
 הנופח והליה 22 הגס 20 והדבק ומזוג ב[ריש]. ואמר גילינוס : כל רפואה או מאכל
 המרבים המשגל יקו 21 לזה החולי [...], ואשר נעזור אליו יאות לתת לו דברי
 הפך לערב ולקרר הרוח. 22 ונשמח אלי השדרה וה[...]. והנקב והביצים עם מיץ
 שולטרי ומיץ בורטוליגא 23 ומעדשי המים ומן שמפר ויאה 23. והחום יבא אל
 האמה ויעורר אותה מתאות 24 המשגל, גם קח האופיין 24 והקמפורה עוזרים
 לזה עם שמן וורד למשורר

[...]

1 [...] 27b v קח מרורא מעל יפה ישנה אותה [ב]מים [...] לכתוש בבליל [...],
 2 לא הלבן ושאינו ט[ובה] וערוב הכל, ותשים עליו [...] 3. ורושלו על כן [או]
 תו חולי משמן ושעוה נתך יחד [...] ואחר כן נשוג אל הצמח 4 עם מ[לילות]
 ומיני תחבושת וכן אב[ק] ענפי [ר]מוני עם שמן ורד יונח על פיחר 5 עם שמן
 קמומילא ומיץ שולטרי וזעפרן או עם קמח, שיעור מבושל בדבש 6 ומים או
 פול[ים] מבושלים [...]. תחבושת זה טוב ל[החזיק] כף 7 בביצים : רושו [...]

22 הליחה

23 שמפר ויואה

24 אופיון

melilot y una especie de emplasto, así como polvos de vástagos del granado con aceite de rosas; [déjese] reposar en una vasija ₅ con aceite de *camomila* y jugo de solano y *safrá[n]*, o con harina de cebada cocida con miel ₆ y agua o habas cocidas [...]. Un emplasto que es bueno para fortalecer el pubis ₇ con los testículos: [granada], [... vino] tinto y blanco, [...] raíz de *malva* y su semilla ₈ 5 dracmas de esto ₃ [...] y aceite de rosas -1 zuz ¹⁷ -; y si el tumor ₉ está casualmente herido, pon uvas pasas, habas, huevos cocidos y *melilot* ₁₀ con viruta de [...], y yema de huevo y harina de trigo [...] después [prepara] ₁₁ un *clister* [enema], [...], un huevo, habas pulverizadas y legumbres, *camomila* -6 dracmas, ₁₂ incienso, mirra [...], comino -1 dracma, grasa de los riñones de la gacela, cera de abeja [y] aceite lubricante, ₁₃ tuétano de ternero [...] yema de huevo, y elabora una unción y un emplasto. ₁₄ Otro remedio: Una unción [...] y esto es mejor para el eczema de los testículos que una sangría ¹⁸, ₁₅ y la parte de [...], y seso de [...], aceite de rosas -una onza y 10 de enebro, ₁₆ 10 dracmas de cera de abeja [...] dracmas de *casia*, semilla de rosas -2 dracmas, y elabora un buen zumo. ₁₇ Otro remedio: enebro [...] -7 dracmas-, *càmfora* -2 dracmas-, *opi* -una onza-, mézclalo con zumaque. Y si ₁₈ los testículos están heridos por [...] o por [...] o empequeñecidos prepara un ungüento de alumbre y de *gatell*. ₁₉ Y si hay ahí hernias, coge *rasín* con aceite de rosas y con la yema de huevo y elabora un ungüento.

²⁰ **Para la hinchazón de los testículos:** Coge puerros, es decir *porros*, cuécelos en aceite de oliva o en grasa de cerdo, ₂₁ [...] y ponlo sobre el lugar hinchado y úntalo bien con esto. ₂₂ Coge grasa de cerdo, y cera y su sangre, y tuétano de los huesos, y leche de cabra, de oveja y de vaca y mezcla y derrite ₂₃ todo sobre el fuego y unta de esto caliente [...].

Para el que tiene las entrañas [dolidas] ₂₄ que no se mueva mucho por la hernia. Una placa de plomo es [horadada] con algo como

[...]

^{[23b v] 1} *casia*, madera de cedro, llamada madera de aloe, *safrá[n]*, *macis*, semilla de *api*, *ameos* de cada ₂ 3 granos, menta -7 granos de peso. Y macháquense las especias bien y pásense por un cedazo o ₃ por un tamiz muy fino y cúbrase con miel, de la que se haya retirado su espuma y tómesese la cantidad de una

¹⁷ Moneda de plata de ¼ de séquel (3,5 gr).

¹⁸ El texto dice: 'que el temperamento sanguíneo y la sangre'.

אד[ום ולבן, ... שורש] מלבה וזרעה, ⁸ ה' דר' מימינו, ג' זוז [מ]יץ שלטרי
 ושמן וורד ועם הצמח ⁹ מקרי נבח ²⁵ שם צמוקים, [פולים], ביצים מבושלים
 ומלילוד ²⁶ עם שפא מב[...]. ואודם ביצה וקמח חטים. אחר: ¹¹ בלישטיאה ²⁷
 ביצה, פולים שחוקים לאבק וזרעונים קמומילא, ו' דרכמ' ¹² לבונה, מירא [...]
 כמון דר' שומן כליות צבי, דונג שמן שישמנו, ¹³ מוח שור, [...] אודם ביצה,
 ותעשה משיחות ותחבושת. ד"א: ¹⁴ משיחה [...] ו[זאת] טובה לחכוך הביצים
 מהאדומה ומהדם ¹⁵ החתוך [...] מוח [...] קיה, שמן ורד, אוקי' י' ברושא,
¹⁶ ו' דר' דונג [...] דר' הכסיה, זר[ע] וורד ב' דר', ועשה [מיץ טוב]. ד"א:
 ברושא[ים] [...] ז' דר' כפרי ב' אופי' אוקי' ותמזוג בסומך, ואם ¹⁸ נוגעו הביצם
 מ[...] מהזיעק, תעשה משיחה מאלום ומגטלא. ¹⁹ ואם יהיו שם בקעים קח
 רסין עם שמן ורד ועם אודם ביצה ועשה משיחה.

לנפח הביצים: ²⁰ קח כריסין, הם פורש, ובשלם בשמן זית או בשומן
 חזיר, [...] ²¹ ושים על מקום הנפח. וימשח וימשח אותו עם זה. ²² קח שומן
 חזיר ושעוה ודמאה ומוח עצמות וחלב עז וצאן ובקר וערבבו וחתך ²³ הכל על
 האש ומשח מזה המ[ום] [...].

למי יש הוא קרבין: ²⁴ ושלא ינועו מאד על הבקיע ההיא וטס אופרת מלול
 [...] בשוב כמו

[...]

¹ קשיא, לינויא אדרא, בקרא ²⁸ ליקני אלובי ²⁹, זעפראן, מאשיש זר[ע]
^{23b v} אפי, אמיאוש מאי ³⁰ ג' פשו, מנטה, ז' פשו במשקל, וישחקו הסמינים היטב
 ויעבירם בנפה או ³ ב[גד] דק מאד, וילבש בדבש שהוסר קצפו, ויאכל כשקד
 בינוני ביום אחד ולא ⁴ מזה כי אם פעם אחד בשבוע או ב' פעמים, הכל לפי
 קרירות האדם וחומו. [...] ⁵ אנא קרדי, הוא ערמון, ומה שבתוכו שחור כמו
 זפת ובכח יוציאנו ⁶ ממנה המיץ יעשה נקב. ויקח מלקחים ויהיו שרופות [ב]

²⁵ נפח

²⁶ מלילות

²⁷ קלישטירא

²⁸ נקרא

²⁹ ליקנוס אלואי

³⁰ מאחת

Figura 7. © AMGi, Col·lecció de documents hebreus, HB27a r.

Figura 8. © AMG, Col·lecció de documents hebreus, HB27b v.

almendra mediana en un día y lo ⁴ máximo una vez por semana o dos en total según el frío del hombre y su calor. ⁵ [...] *anacard[i]*, es decir castaña, y lo que hay en su interior negro como el alquitrán, y con fuerza extráigase ⁶ de ella el jugo haciendo un agujero. Cójase unas tenazas ardientes y pónganse cerca ⁷ del orificio y se calentará todo su interior y expulsará todo lo que hay adentro. ⁸ Si se quiere aplicar esto a niños no ha de meterse en este unguento anacardo, [así] no será peligroso ⁹, y es muy bueno [...]. Coge incienso y jengibre, nueces que se llaman *avellanes*, y uvas ¹⁰ y arilos, y pulveriza todo esto uno por uno en la misma relación y a continuación mezcla todo con azúcar ¹¹ o con miel, de la cual se ha retirado su espuma como es debido; tómese de esto por la mañana antes de comer y esto es muy ¹² bueno. [...] [las hierbas amargas] ¹⁹ son buenas para el estómago mezclándolas con la comida, [pues] alejan el aire del vientre, ¹³ que es llamado *fugat*. Coge nueces tiernas y frescas y [pela] la cáscara fina, córtalas ¹⁴ por el medio, y cambia durante 9 días de un día para otro el agua echando el agua y poniendo agua limpia ¹⁵ y fría. Después que las hayas humedecido bien con agua, echa el agua y añade el polvo de las especias, ¹⁶ ya que [esto] es muy bueno. Otro remedio: [Coge] solamente monda de las cidras, y córtala a trozos [del tamaño] de ¹⁷ una aceituna y pon[las] en remojo en un recipiente limpio con agua pura y fría durante un día y echa estas aguas y pon ¹⁸ agua fresca y ha de reposar un día. Y así se hará esto durante 5 días. Esto ha de hacerse cuando las cidras ¹⁹ no estén cocidas. Pero si en ese momento ya estuvieran todas cocidas, no necesitan reposar más que 2 días. ²⁰ [...] y así has de hacer: Coge 3 partes de miel sin espuma y una [parte] de mondas ²¹ a partes iguales y la miel aclarada como al principio, ponlo sobre el fuego, y hazlo hervir un poco y después déjalo ²² sobre la tierra. Y mueve con la mano fuertemente, y que pose un poco. Después saca con la mano las mondas, ²³ solamente estas y la miel pon sobre el fuego, y cuézase como al principio y vuélvase a repetir las mondas con la miel y añade ²⁴ las buenas especias y consévalo. ²⁵ [...] y acordaron sobre lo expuesto los médicos de Persia y [...]. ²⁶ Esto le liberará de su aflicción: coge *marrubi* y *opi* de Tebaria –24 ducados, *euforbio*, y [...] ²⁷ y *cardamom[o]*, azucena silvestre, *safrá[n]*, pimienta blanca, *pelitre*, rosas, sicómoro [?], *eléborom*. ²⁸ [...] pulveriza cada uno muy bien, y después cúbrelo con un paño fino ²⁹ [...] *anet* y miel de la que se haya retirado la espuma y consévalo en un recipiente de vidrio [...].

¹⁹ La palabra aparece en el margen.

אש ושים אותה סמוך⁷ לנקב. ויחמם מה שבתוכו. ויוציאן כל מה שבתוכו. ועם רוצה לעשות זה לנערים, לא תשים במרקחת הזה בלאדור, ויהיה בלא סכנה⁹ [...] וייה טוב מאד. [...] קח לבונה וזנגבילה ובטנים שקורין אבלנש, וענבים¹⁰ ועטים שחוק כל זה, כל אחד ואחד בפני עצמו, ואחר ערוב הכל עם סוקר¹¹ או עם דבש שהוסר קצפו כראוי, ואכול ממנו בבקר קודם שיאכיל וזה טוב מאד¹² [...] ט]וב לאסטוי לערב המאכל ולהפרד רוח מהבטן¹³ נקרא בוגט³¹. קח אגוזים כשהן לחים ורכים וחלקוי אותם קליפה דקה, ובתר אותם¹⁴ [ב]תוך ותשום ט' ימים מעת לעת במים כל זמן השליך המים ושים מים זכים¹⁵ וקרים. ואחר כן ירתיהם היטב במים והשליך המים ושים שם אבק הסמים,¹⁶ ואז טוב מאד.

[דבר] אחר : [קח] מקלפת האתרוגין לבד וחתוך חתיכות כמין¹⁷ זית, ושים לשדות בכלי נקי במים זכים קרים יום אחד, וישליך המים ההם, ושים¹⁸ מים אחרים ויעמדו יום אחד. כן תעשה ה' ימים וזה אושין בזמן שהאתרוגים אינם מבושלים, אף אם הם בעתם מבושלים כל צרכם ל[...], נדו, כי אם ב' ימים²⁰ [...] וכן תעשה : קח [ג'] חלקים מדבש שהוסר [קצפון] ואחד מהקליפות²¹ בד בבד והדבש [הדיח?] אפוי כמו הראשון ושים על הא[ש], וירתח מעט, ואחר הניחנו²² בארץ ותגיע בכף תזועה³³ גדולה ויעמוד מעט. ואחר כן [דחק] בכף הקליפות²³ לבדם זה, והדבש תשוב כל אחד ויאפה כבתחלה ותשוב הקלפות בדבש ותש[ים]²⁴ בו הסמנים הטובים ותצניעהו.

[...] הסכימו על המקטר הזה רופאי פרס [...] יון.²⁶ וזה תפונת מצרתו. [קח] מר[וב]י והאופי³⁴ טביירן כ"ד זהובים ואופירבי ושנ[...]. קנדי²⁷ וקרדמומי, [מראקולא], זעפרן, ופלפל לבן ופליטרי וורד[ים] ושקיאמי³⁵ אליבורום. [...] בדק כל אחד לבדו, הדק היטב ואחר תעבירהו בצניף²⁹ [...]. אניט ודבש שהוסר [קצפון] ותצניעהו בכלי זכ[ו]ן[כית] [...]

---

³¹ מררות

³² פוגט

³³ או תמוגע

³⁴ אופיון

³⁵ שקמה

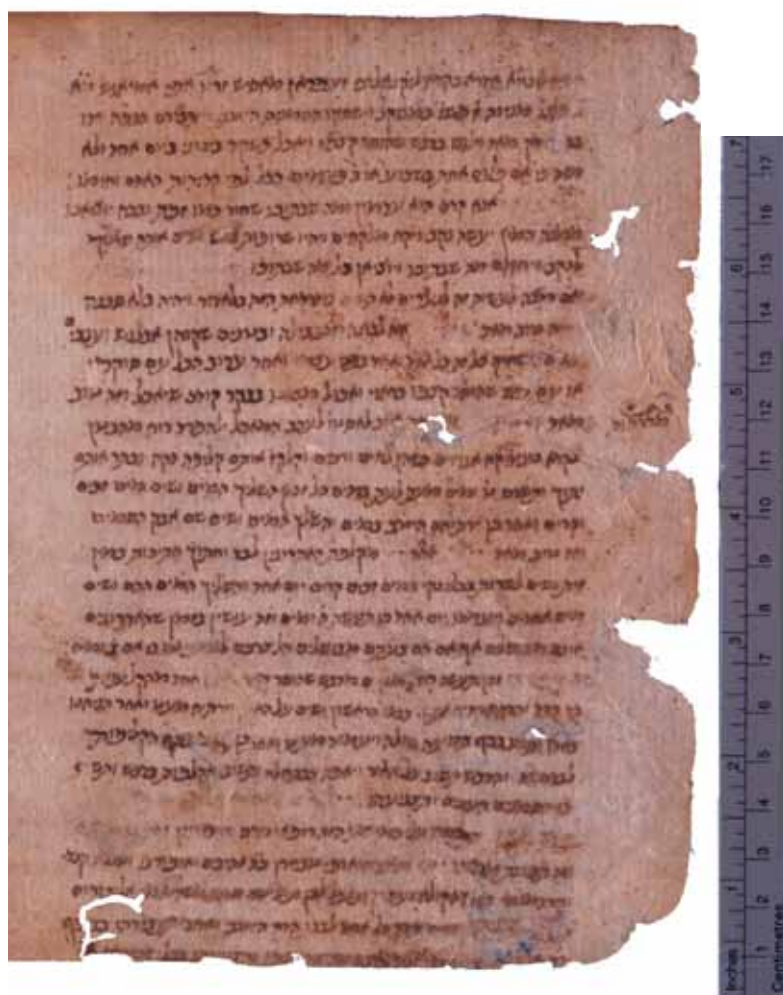

Figura 9. © AMGi, Col·lecció de documents hebreus, HB23b v.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS DEL GLOSARIO

- Reuven ALCALAY, *The Complete Hebrew-English Dictionary* (Tel-Aviv-Jerusalem, 1965).
- Miguel ASÍN PALACIOS, *Glosario de Voces Romances: registradas por un botánico anónimo hispanomusulmán (siglos XI-XII)* (Madrid-Granada: CSIC, 1943) [= **Asín**].
- Ron BARKAI, *A History of Jewish Gynaecological Texts in the Middle Ages* (Leiden/Boston: Brill, 1998) [= **Barkai**].
- Carmen CABALLERO NAVAS, *El Libro de Amor de Mujeres* (Granada: Universidad, 2003).
- Joan COROMINAS, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (Barcelona, 1980) [= **DECLC**].
- Joan COROMINAS y José A. PASCUAL, *Diccionario Crítico etimológico Castellano e Hispánico* (Madrid, 1983) [= **DCECH**].
- Lola FERRE, *Práctica de Johannes de Parma. Un tratado farmacológico en sus versiones hebrea y catalana* (Granada: Universidad de Granada, 2002) [= **PJP**].
- Pio FONT QUER, *Plantas Medicinales: El Dioscórides renovado* (Barcelona: Editorial Labor, 1962) [= **Font**].
- Monica H. GREEN, *The Trotula. An English Translation of the Medieval Compendium of Women's Medicine* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001/2002) [= **Trotula**].
- Walther HINZ, *Islamische Masse und Gewichte, umgerechnet ins Metrische System* (Leiden-Köln: E. J. Brill, 1970²) [= **Hinz**].
- Jacob LEVY, *Wörterbuch über die Talmudim und Midraschim* (Darmstadt, 1963²), 4 vols.
- Adamus LONICERUS, *Kreuterbuch* (Frankfurt, 1679; reimpr. München, 1962) [= **Lon**].

José Ramón MAGDALENA NOM DE DEU, *Un glosario hebraicoaljamiado trilingüe y doce «aqrabadin» de origen catalán (siglo xv). Edición paleográfica, introducción y notas* (Barcelona: Universidad de Barcelona, 1994) [= **Magdalena**].

Mª Adélia Soares de Carvalho MENDES, Pedro Hispano. *Tesoro de los Proves. Versão em Judeu-Castelhano Aljamiado (séc. xv)* [= *Mediaevalia* 15-16] (1999).

Wilhelm PAPE, *Griechisch-Deutsches Handwörterbuch* (Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1954³).

Mª Concepción VÁZQUEZ DE BENITO y Camilo ALVAREZ MORALES, *El libro de las Generalidades de la Medicina [Kitab al-Kulliyat fil-ṭibb] de Abū-l-Walīd Ibn Rušd (Averroes)* (Madrid: Trotta, 2003) [= **Gen**].

Hans WEHR, *Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart* (Wiesbaden: Harrasowitz, 1958) [= **Wehr**].

Diccionari de la llengua catalana (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2011²) [= **DLCIEC**].

Diccionario de la Lengua Española, Real Academia Española, (Madrid: Espasa Calpe, 1992²¹) [= **DLERA**].

GLOSARIO

TÉRMINOS BOTÁNICOS Y ANIMALES

אבלנש	'ablňš	[23b v/9] avellanas (< lat.; abellana, s. XIII); DCECH s.v.
אברות	'abrūt	[23a r/4] abrojo (cat. abrull); Font 422
אגוזים	'egōzīm	[23b v/13] nueces (hebr.)
אגם	'agm	[27a r/5] junco, caña (hebr. אגמון)
אגריק	'agarīc	[23a v/3, 23b v/3] agárico (cat. < gr. ἀγρικόν); Lon 160, Gen 135
אדרא	'edra	[23b v/1] arce, cedro (hebr.)
אוג	'ōg	[27a v/5] zumaque (hebr.)
אופי	'ōpī	[23b v/26; 27a r/24; 27b v/17] opio; (cat. οπι); DLCIEC s.v.
אופרבי	'ōfirbī	[23b v/26] euforbio (< lat. euphorbia); Lon 564 y 736; DCECH s.v.
אורוגא	'ōrūga	[23a v/25] oruga (< lat. eruca sativa); Font 267; Lon 371ss
אורטיגא	'ōrtīga	[23a v/23, 28; 27a r/3, 9] ortiga (< lat. urtica); Font 132, Lon 255, Gen 295
אוריגאני	'ōrēganē	[27a r/2] orégano (< lat. origanum); Font 695; Lon 274 ss
אורינגא	'ōrēnga	[23a v/28] orégano (cat. orenga); Font 695
אזב	'ezob	[27a v/6] hisopo (cat. hisop) (hebr.)
איליאון	'īlēōn	[23b r/19, 20] enfermedad del colon (< gr. εἰλεος), DCECH s.v. íleo
איריאוש	'īrē'ōš	[27a v/10] lirio (lat. vulgar < lat. iris florentina), Lon 916
איריליאון	'īrēlē'ōn	[27a v/6, 8] aceite de iris, <i>Trotula</i> 147
אירינגי	'ērīngē	[27a r/4, 12] cardo corredor (< lat. eryngium); (cat. card panical); Font 478, Lon 192

אישינץ / אשינץ	ʾīšnaṣ/ʾašīnaṣ	[23b r/ 9, 13] ajenuz (< hispanoárabe šanûz; lat. nigella sativa); (cat. pebreta); Gen 319, Font 212, DCECH s.v. ajenuz
אלה	ʾelā	[23b r/23] terebinto (hebr.)
אלום	ʾalūm	[27a v/6; 27b v/18] alumbre (< lat. alum gallicum); Lon 712, DCECH s.v. alumbre
אליבורום	ʾelēbōrūm	[23b v/27] eléboro (< lat. helleborus, < gr. ελλέβορος); Lon 385, DCECH s.v.
אמיאוש	ʾamēʾōš	[23b v/1] ameos (< gr. αμί); Lon 480, DCECH s.v.
אנאקרדי	ʾanācardī	[23a r/26; 23b v/5] anacardo (cat. anacard < lat. anacardum); Lon 153, DCECH s.v.
אנגילי	ʾanagīlī	[23a v/5] cárdeno (cat. anagall < lat. anagallis); Lon 377, Font 523, Asín 138
אניש /-ס /-ז	ʾanīš/ -s/ -z	[23a r/24; 23a v/15 y 23; 23b r/2; 27a v/10] anís
אניט	ʾanēt	[23b r/25; 23b v/29] eneldo (cat. anet < lat. anethum); Font 500, DCECH s.v. eneldo
אפי	ʾapī	[23a v/1 y 25; 23b r/2] apio (< lat. apium graveolans); (cat. api); Font 487
אפראסא	ʾafrāsa	[23a r/3] ácoro; Lon 536
ארגון	ʾaragōn	[23a v/2] un tipo de unguento; <i>Trotula</i> 87
ארונידקו	ʾarōnīdcō	[23a v/10] barba de Arón (diminutivo) (< gr. άρον); Lon 427, Font 960
ארי	ʾarī	[27a r/3] zarzaparilla; (cat. Ari[jol]); Font 907ss
ארנבת	ʾarnebet	[27a v/16] liebre, conejo (hebr.)
ארשמישא	ʾaršemīša	[23a r/17] artemisa (< lat. artemisia vulgaris); Font 815, DCECH s.v.
אשפיקא	ʾešpīca	[23a r/24 y 23a v/10, 15] lavanda, espliego; (cat. espic); Font 654

אשפיקנרדי	'ešpīcārdī	[23a v/10, 11] espicanardo (cat. espicanard < lat. spica nardi); Lon 284, DCECH s.v. espiga
אשפרגי	'ašpargui	[23a v/24] espárrago (< lat. asparagus < gr. ἀσπράγος); (cat. espàrrec); Lon 318, Font 898, DCECH s.v.
אשקיל	'ešquīl	[23a r/25] escila, cebolla albarrana (< ar. اسقيل); (cat. escil.la); Font 895, Wehr
אשקיננט	'ešquīnant	[23a v/15] esquinanto; (cat. esquinant < lat.); Lon 539 s.v. schoenantum, DECLC s.v.
אשקמוניאה	'ešcamōnī'ā	[27a v/2] escamonea (< gr. σχαμμωνία); DCECH s.v. escamar, PJP 131
אשקמת	'asiqmat	[27a v/2] sicómoro (hebr.)
אתרוגין	'etrōgīn	[23b v/16 y 18] cidras (hebr.)
בור	bōr	[23b r/11] borraja (< lat. borago officinalis L.); DCECH s.v.
בורטולייגא	bōrtōlaīga	[23b r/21 y 22; 27a r/22] verdolaga (< lat. portulaca); (oc. bortolaiga); Lon 171, Font 165
בטנה / בטנים	boṭne/boṭnīm	[23a v/21] avellanas; 23b v/9] pistachos, piñones (hebr.)
ביצים	bēšīm	[27a r/22; 27b v/ 7 y 9] testículos, huevos (hebr.)
בלאדור	bal'ādōr	[23 a r/20 y 26; 23b v/8] anacardo (hebr. בלדור); Magdalena 7
בלידא	blēda	[27a r/15] acelga; (cat. bleada); Font 150
בצלים	bešālīm	[23qa v/28] cebollas (hebr.)
ברושא	berōša	[27b v/15 y 17] ciprés, eneldo (hebr.)
גטלא	gaṭela	[27b v/18] sauce; (cat. gatell); Lon 77, DECLC s.v. gatell
גירופלי	gīrōflē	[27a r/3 y 8] giroflé, clavo de especia (< lat. caryophyllon); PJP 134, DCECH s.v. cario

גילסמני	gēlsemanī	[23b r/23] clemátida flámula; (cat. gelsemi); Font 228 s., DLCIEC s.v.
גלבסי	galabasī	[27a r/9] semilla de calabaza (cat. carbassí); DLCIEC s.v.
גלנגא	galanga	[27a r/6 y 8] galanga; DCECH s.v.
גנסיאנא	gensī'anā	[27a v/6] genciana (< lat. gentiana); Lon 298, Font 727, DCECH s.v.
גרוג	grōg	[23b r/5] amarillo (cat.); DECLC s.v.
גרנגל	garengal	[23a r/24] galanga, brezo (< ar. خلنج ḥalanġ); Wehr, DCECH s.v. galanga
דבש	debaš	[23b v/3, 11, 20, 21; 27b v/5] miel (hebr.)
דגים חדשים	dagīm ḥadašīm	[27a r/15] pescados frescos (hebr.)
דונג	dōnag	[27b v/12 y 16] cera de abeja (hebr.)
דפני לאון	dafnē le'ōn	[23b r/25] aceite de laurel (< lat. daphne laureola); Font 391 s.v. lauréola
דרגגן	dragagan	[23b r/21] dragontea; (cat. dragonera); Lon 169, Font 961
הדס	hadas	[23a v/17] mirto, arrayán (hebr.)
וורד	vered	[23b v/27; 27a r/24; 27b v/4] rosa (hebr.)
ויאולא	vī'ōla	[23b r/22] violeta; (cat. viola); Font 288, DECLC s.v.
זנגיבילה	zanġībīla	[23 a r/24; 23b v/9; 27a r/2] jengibre, enebro (< ar. زنجبيل); (cat. ginebre); Font 82, Wehr
זעפרא / זעפראן	z'afir'a(n)	[23a v/23; 23b v/1 y 27; 27a r/2; 27b v/5] azafrán (cat. safrá < ar. زعفران); Font 915; Wehr
זפת	zefet	[23b v/5] brea, alquitrán (hebr.)
זרעונים	zere'ōnīm	[27b r/11] legumbres (hebr.)
חאלבי	ḥ'albī	[23b r/13] fenogreco (< hebr. חלבה)
חלב בקר	ḥalab baqar	[27b v/22] leche de vaca (hebr.)
חלב חמורה	ḥalab ḥamorā	[23b v/20] leche de burra (hebr.)

חלב כבש	ḥalab kebes	[23a r/8] leche de oveja (hebr.)
חלב עז וצאן	ḥalab 'ez ve-ṣon	[27b v/22] leche de cabra y de oveja (hebr.)
חלב עזים	ḥalab 'izīm	[23b r/21] leche de cabras (hebr.)
טרי	ṭarī	[23a v/5] baya (hebr.); Levy s.v. טרי
כמון	kamōn	[27b v/12] comino (hebr. < ar. كمنون); Wehr
כפר	kofer	[23b r/12] alheña (hebr.)
כרישין	kerišin	[27b v/20] puerros (hebr.)
לבונה	lebōnā	[23a r/14 y 29; 23b v/9; 27b v/12] incienso, resina (hebr.)
לברין	labrīn	[23a v/2] laurel (< lat. laurus nobilis); Lon 70 Barkai 181
לטיגש	leṭigeš	[23a v/11] lentejas de agua (< lat. lentigo); Lon 390
ליקנ' אלובי	līqn(um) 'aloue	[23b v/1] madera de aloe, linaloe (< lat. lignum aloe); Lon 543
לשקודינש	leškōdīnš	[23b r/4] (voz no identificada)
משטיג / מאסטיג	masṭīg/ māsṭīg	[23a r/24; 23b r/12] resina del lentisco, almástiga (cat. màstec < ar. مصطكاء maṣṭakā'); Lon 131, DCECH s.v. almástiga, Wehr
מאסיש	māsīš	[23b v/1] cáscara de la nuez moscada, arilo; (cat macís); DCECH s.v. macís
מיץ	mīš	jugo, zumo (hebr.)
מירא	mīra	[27a v/6; 27b v/12] mirra (< ar. مر murr); Lon 738, DCECH s.v., Wehr
מלבה / מלבה	malbā/malb'a	[23b r/21; 27b v/7] malva; Font 404
מלילוד /-ת	melīlōd/ -t	[27a v/10; 27b v/4 y 9] meliloto (< gr. μελιλωτος); (cat. melilot); Lon 250 ss., Font 368
מנטא /-ה	menṭa	[23b v/2; 27a r/2 y 9] menta; Font 704

מרטת / מראטה	murṭa/ murāṭa	[23b r/26; 27a r/9; 27a v/2] mirto, arrayán (< gr.), (cat. murta); Lon 139, Font 396
מראקולא	mar'ācōla	[23b v/27] azucena silvestre, martagón (< lat. lilium martagon); (cat. marcorí, marcòlic); Font 892
מרובי לבן	marūbī laban	[23a r/1 y 7] marrubio blanco (cat./hebr.); Lon 259, Font 659, DCELC s.v. malrubí
מרורא	merōra	[27b v/1] cerraja (hierbas amargas) (hebr.)
מרסיאטון	marsī'aṭōn	[23a v/2] (voz no identificada); podría tratarse de מרסן ('salvado') y טון ('jugo, jugo de salvado'); Levy s.v.
נאפש / נאבש	naps/ nabs	[23a v/18; 27a r/4] nabos (cat.); DECLC s.v. naps
נשיטורט	nešīṭōrṭ	[23a v/23] mastuerzo, berro (< lat. nasturtium officinale); Lon 507, Font 273/4
סבק	sabuc	[27a r/6] saúco; (cat. saúc); DECLC s.v.
סבוקו / ספקו	sabūcō/ safcō	[27a r/5 y 7; 27a v/7] saúco (< lat. sambucus); Font 752
סומך	sūmaḵ	[27b v/17] zumaque (cat. sumac < ar. سماق summāq); Lon 133, Font 444, Wehr
סוקרי	sūcrē	[23b v/10] azúcar (cat. < ar. سكر- sukkar); Wehr, DECLC s.v. sucre
סיבה	sēbā	[23a v/20] cebolla, (cat.); DECLC s.v. ceba
סינאמומו	sīnamōmō	[27a r/1 y 12] cinamomo, canela (< gr. κιννάμωμον); (cat. cinamom); Lon 549, DCECH s.v.
עטים	'aṭayīm	[23b v/10] arilos (hebr.)
עלי	'elī	[23a v/1] pistilo (hebr.)
ענב / ענבים	'enab/ 'anabīm	[23a v/17; 23b v/9] uva/ uvas (hebr.)
עפרסיא	'efrasī'a	[23a v/25] eufrasia (< gr. εύφρασία); Font 626
ערמון	'armōn	[23b v/5] castaña (hebr.)

פוליול	pōlīōl	[23b r/2] tomillo (cat.); Font 650, DECLC <i>s.v.</i> poliol
פולים / פלים	pōlīm/ plīm	[23a v/18 y 19; 27b v/6 y 9] judías (hebr.)
פורש	pōroš	[27b v/20] puerros (cat. porros); DECLC <i>s.v.</i>
פזוליש	fezōlēš	[23a v/11] frijol, judía (cat. fesoles < lat. faseolus); DECLC <i>s.v.</i> fesol
פטרילי	peṭrīlī	[23a v/12] perejil (< lat. petroselinum hortense); Font 490
פיליטרי	pēlīṭrē	[23b v/27; 27a r/4] pelitre (< lat. pyrethrum); Lon 485, Font 812
פליטונש	plēṭōnš	[23a v/9] bálsamo/ agua de rosas (hebr. con desinencia cat. -s)
פלפל	pilpel	[27a r/3 y 12; 23a v/28] פלפל ארוך ('pimiento largo'); [23b v/27] פלפל לבן ('pimiento blanco') (hebr.)
פניגריג	fenīgrēg	[23a r/19] fenogreco (< lat. trigonella foenum-graecum); (cat. fenogrec); Font 366
פניס	panīs	[23b r/28; 23a v/1; 27a r/5 y 6] panizo (< lat tardío panicium); (cat. panis); Lon 526, DECLC <i>s.v.</i>
פשתן	pištan	[23a v/23; 23b r/6; 27a r/6] lino (hebr.)
צמוקים	šimūquīm	[27b v/9] uvas pasas (hebr.)
קבקילש	cauquīles	[23a v/7] conchas (fr. caquilles, cat. conquilles); Lon 702
קבריא	cobrē'	[23a r/9] cobre; cat. coure; DCECH <i>s.v.</i>
קוקורביתא	cōcōrbīta	[23b r/22; 27a r/15 y 16] calabaza (lat.); cat. (carbasso); Lon 442
קושט	cošṭ	[23a v/23] salvia romana, balsamita (cat. cost); Lon 541, Font 814
קיבת ארנבת	quebat 'arnebet	[31b 2v/3] cuajo, estómago de conejo (hebr.)

קלימנט	calēment	[23a v/13; 27a r/2; 27a v/1 y 7 y 10; 27b r/16] calamento (< gr. καλαμίνθος); (cat. calament); Lon 262, Font 691
קלפת / קליפות	qlipat/ qlipot	[23a v/23; 27b r/2] corteza(s) de, cáscara(s) de; (hebr.)
קמומילא	camōmīla	[23b r/25 y 26; 27b v/5 y 11] manzanilla, (cat. camamilla); Font 809
קמח חטים	quemah ḥiṭim	[27b v/10] harina de trigo (hebr.)
קמח שיעור	quemah sē'ōr	[23a r/17; 27b v/5] harina de cebada (hebr. שיעורה)
קמפורא	camfōra	[27a r/24; 27b v/17] alcanfor (cat. càmfora); Lon 735, Font 199
קנילה / קנילא	canēlā	[23a r/24, 27a r/1] canela; DCECH <i>s.v.</i>
קרדמומי	cardamōmī	[23b v/27; 27a r/4 y 12] cardamomo; DCECH <i>s.v.</i>
קרינה	querīnā	[27a r/3] quillas de las leguminosas (hebr.)
קריסות	querīsūt	[23a v/20] lo agrio (hebr.)
קשיא	cašī'a	[23b v/1; 27a r/2 y 13; 27a v/3 y 10] casia (< lat. cassia spec.); Lon 550
ראסין	rāsīn	[27b v/19] reseda (< lat. sedum); (cat. rasin); Lon 171 s. DECLC <i>s.v.</i>
רואה	rō'ē	[27a r/15] excremento (hebr.)
רוביא	rūbī'a	[23b r/2; 27b r/4] rubia, ruibarbo (< lat. rubea tinctorum); Lon 499, Font 750
רודא / רודא	rda/ rūda	[23a r/6] ruda (< lat. ruta graveolans); Font 426 ss.
רומניו	rōmanīnō	[23b r/2] romero (< lat. rosmarinus officinalis); (cat. romaní); Font 654, DCELC <i>s.v.</i> romero I
רמונים	rimōnīm	[27b r/2; 27b v/4] granadas (hebr.)
רקליציא	recalēšī'a	[23a v/12; 23b r/23] regaliz; (cat. regalesia); Font 376, DECLC <i>s.v.</i>

שבינה	sabīnā	[27a v/3] sabina (< lat. juniperus sabina); Lon 73, Font 86
שגל	segel	[27b r/9] sello de Salomón (< lat. vulg. Sigillum salomonis); (cat. segell de Salomó); Lon. 382, Font 901
שולטרי	solṭrē	[27a r/22; 27b v/ 5, 8] belladona, solano (< lat. solanum); it. solatro; Lon 198, Font 563ss
שומן חזיר	šuman ḥazir	[27 b v/20] grasa de cerdo (hebr.)
שומן כליות צבי	šuman kelayot šebī	[27b v/12] grasa de los riñones del ciervo (hebr.)
שומן תרנגולת אליב	šuman tarnegolet 'alēb	[23b r/10] grasa de gallina blanca (hebr.)
שומר	šumar	[23a v/12; 23b r/2] hinojo (hebr.)
שילי	sīlī	[23b r/22] algarroba; (cat. sil·li); Lon 132, DECLC <i>s.v.</i>
שילנקא	sīlanca	[27a r/15] acelga (< ar. silka?); DCECH <i>s.v.</i> acelga
שמבוק	sambūc	[27a v/10] sauco (< lat. sambucus); (cat. saúc); Font 752
שמן גילסמני	šemen gēlsemanī	[23b r/23] aceite de clemátide flámula (hebr./cat. gelsemi); (< lat. gelsemium sempervirens); Font 228ss, DLCIEC <i>s.v.</i>
שמן וורד / -ים	šemen vered (-adīm)	[27b v/8 y 15] aceite de rosas (hebr.)
שמן ויאולד	šemen vī'ōlad	[23b r/23] aceite de violetas (hebr./cat. violat)
שמן זית	šemen zayit	[23b v/17; 27 b v/20] aceite de oliva (hebr.)
שמן לברין	šemen lavrīn	[23a v/2] aceite de laurel (hebr./cat. < lat. oleum laurinum); lon 70, Barkai 181
שמן קאממילא	šemen cāmomīla	[23a v/14] aceite de manzanilla (hebr./cat.)
שמן שקד	šemen šaqued	[23b r/24] aceite de almendra (hebr.)

שמפר ויאה	semper vī'a	[27a r/23] siempreviva (< lat.) (cat. sempreviva); Lon 171, DLCIEC <i>s.v.</i>
שעוה	ša'avā	[23b r/11; 27b v/22] cera (hebr.)
שקדים	šeqadīm	[23b r/27; 27a r/4] almendras (hebr.)
שקיאמי	šiquī'āmī	[23b v/27] sicómoro (hebr. שקמה); Lon 134
שרקא קולא	šarca cōla	[23b r/12; 27b r/1] שרקא קולא sarcocola (< lat. sarcocolla), goma casi transparente que fluye por la corteza de un arbusto de Arabia parecido al espino negro); Gen 740, DLERAE <i>s.v.</i>
שתייתו	šattītō	[27a r/8] harina de cebada con miel (hebr.)
תאנים צמוקות	te'enīm šamūcōt	[23b v/2] higos secos (hebr.)
תות	tūt	[27b r/11] mora (hebr.)
תמרות	temarōt	[27a r/17] dátiles (hebr.)

TÉRMINOS MÉDICOS, PESOS Y MEDIDAS

אוקי	'oqī(a)	[23a v/22 y 27b v/15] onza (hebr.)
אפירמריא	'afīrmerī'a	[27b r/12] enfermería; (cat. infermería); DECLC <i>s.v.</i> infermería
אסטומאק	'eštōmac	[23a r/21 y 23b v/12] estómago; (cat. estómac); DECLC <i>s.v.</i>
אשטובה	'eštübā	[27b r/8] baño de vapor; (cat. estuba); DCECH <i>s.v.</i> estufa
אשרוב	'ešrōb	[27a r/ 8] jarabe; (cat. xarop < ar. شربة); DCECH <i>s.v.</i> jarabe; Wehr
בגד דק	bēged dac	[23b v/3] tamiz (hebr.)
בדיל	bōdēl	[27b r/8] intestino (cat. budell < lat. botellus); DECLC <i>s.v.</i> botiellu
בקעים	beca'im	[27b v/19] hernias (hebr.)

דרכמ' / דרכ'	dracma	[27a r/3,4 ss.; 27a v/2,3; 27b v/11,17] <i>dirḥem</i> , medida de peso equivalente a 3,125 gr (Hinz 3)
להביא נדות	le-habī' nidūt	[27a v/16] para que venga la menstruación (hebr.)
הליחה	ha-lēḥā	[23a v/26 y 28] la flema, el humor (hebr.)
הריון	herayōn	[23a r/3; 27a v/15 y 16] embarazo (hebr.)
זהובים	zehūbim	[23b v/26] monedas de oro (hebr.)
זוז	zūz	[23a v/3] moneda de plata (3,5 gr) (hebr.)
טחול	ṭeḥōl	[23a v/10] bazo (hebr.)
טס עופרת	ṭas 'ōfēret	[27b v/24] placa de plomo (hebr.)
לכאב האם	le-ke'eb ha-'em	[23b r/1 y 3] contra el dolor de la madre (hebr.)
כאב הכליות	ke'eb ha-kelayōt	[23b r/18, 19, 26, y 28] dolor de riñones (hebr.)
כבד	kabēd	[23a v/10] hígado (hebr.)
ליטרא	liṭra	[24b v/2; 27a r/10; 27b r/15] medida de peso de líquidos equivalente a 358,21 gr (hebr. < gr. λίτρα)
מוך	mōḵ	[23a r/3 y 7; 27a v/5] pesario (hebr.)
מי מרק	mē-maraq	[27b r/7] caldo (hebr.)
מלגוירש	melgoires	[23a r/25] (medida de peso) relativa a Melgueil
למנוע מהריון	limnō'a me-herayōn	[27a v/14] para evitar un embarazo (hebr.)
מעי	me'ī	[23b r/28; 27b r/8] tripa, intestino (hebr.)
מרקחת	mirqāḥat	[23a r/20; 23a v/12 y 26; 23b v/8] ungüento (hebr.)
משגל	mišgal	[23a v/16; 27a r/18, 20 y 24] coito (hebr.)
משיחה	mešīḥā	[23b r/9; 27b v/13 y 14] unción (hebr.)

משקל	mišqal	[23a r/25; 23b v/2; 27a r/33] (hebr.) <i>mitcal</i> , medida de peso equivalente a 4,464 gr (Hinz 4)
נגעים	nega'īm	[27a v/9] llagas (hebr.)
נדות	nidūt	[27b r/12 y 13] menstruación (hebr.)
נפח הביצים	nēpaḥ ha-bešīm	[27b v/20] hinchazón de los testículos (hebr.)
עקרה	'aqarā/-ot	[31b 2v/1] infértil /-es (hebr.)
פוגט	fūgaṭ	[23b v/13] aire, ventosidad (cat.); DL-CIEC s.v.
פורגישימוש	purgīsīmūs	[27a r/19] gonorrea; DLERAE s.v. purgación
פרח	pēraḥ	[27b r/13 y 16] «flor», eufemismo para menstruación (hebr.)
צמחים	šemaḥīm	[27a v/9; 27b v/3] tumores (hebr.)
קלישטרי	clīsterī	[23a v/13; 23b r/22] clister, lavativa; cat. crestiri; DECLC s.v.
רוב זקיפת אמה	rob zequifāt 'ammā	[27a r/17] prolongada erección del pene (hebr.)
רחמה	reḥamā	[23a r/11; 31b/1] su útero (hebr.)
שיגדון	šīgadōn	[23a r/15] gota, reumatismo (hebr.)
שקל	šēquel	[23a v/3] siclo, unidad de peso (hebr.)
תחבושת	taḥbōšet	[27b r/4 y 6; 27b v/13] venda, emplasto (hebr.)
תשומת כלי	tesōmet kelī	[27a r/16] un recipiente apropiado (hebr.)

Recibido: 09/04/2013

Aceptado: 15/06/2014